

**INVISIBILITAT DE LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE
EN LES DONES GRANS A MALLORCA**

Invisibilitat de la violència de gènere en les dones grans a Mallorca

Carmen Orte Socias
Lydia Sánchez Prieto

Resum

En aquest document tractam el tema de la violència de gènere en les persones grans en un context familiar, en un context domèstic. Encara que la violència existeix en tots els grups d'edat, tot just es disposa de dades epidemiològiques de la violència en la dona gran; no hi ha dades de serveis o programes específics destinats a aquest grup d'edat. La violència de gènere en la dona gran no forma part del discurs del maltractament a la dona, de manera que és una problemàtica individual i social invisible. Això és així al nivell de la seva presència, les necessitats de les persones afectades i les respostes per part de les institucions. Amb la finalitat de contribuir a la seva visibilitat, fem una revisió exhaustiva sobre el tema, que permeti conèixer-ne i aprofundir-ne les característiques: conceptualització, epidemiologia, barreres a la sol·licitud d'ajuda, característiques de la intervenció i suggeriments de futur.

Resumen

En este documento tratamos el tema de la violencia de género a las personas mayores en un contexto familiar, en un contexto doméstico. Aunque la violencia existe en todos los grupos de edad, apenas se dispone de datos epidemiológicos de la violencia a la mujer mayor, ni de servicios o programas específicos destinados a este grupo de edad. La violencia de género en la mujer mayor no forma parte del discurso del maltrato a la mujer, de forma que es una problemática individual y social invisible. Ello es así a nivel de su presencia, las necesidades de las personas afectadas y las respuestas por parte de las instituciones. Con la finalidad de contribuir a su visibilidad, aportamos una revisión exhaustiva sobre el tema, que permita conocer y profundizar sobre sus características, conceptualización, epidemiología, barreras a la solicitud de ayuda, características de la intervención y sugerencias de futuro.

De forma general, es reconeix que la violència contra les dones és un problema social important al qual es dediquen amplis recursos de tipus legislatiu, econòmic, social, mèdic, d'investigació, etc. No obstant això, el grup d'interès al qual tradicionalment s'han destinat són les dones joves, amb escassa atenció per la violència contra les dones grans. Això és així malgrat l'evidència que la violència existeix en tots els grups d'edat (Vinton, 2001). És per això que amb prou feines es disposa de dades epidemiològiques de la violència a la dona gran i tampoc de programes o serveis específics, atès que la violència contra la dona gran s'inclou en una categoria general: abús contra les persones grans, que n'ha invisibilitzat la presència, les necessitats i les respostes corresponents.

No obstant això, el maltractament i l'abús a les persones grans es produeix, pren formes variades, implica diferents relacions i ocorre en diversos tipus de contextos. En aquest

document ens centrarem en la violència de gènere en les persones grans en un context familiar, en un context domèstic.

1. Característiques del maltractament de gènere en la dona gran

El maltractament de gènere en la dona gran és una problemàtica que, tal com reflecteix la bibliografia al nostre país, no ha generat interès, ni des de la investigació ni des de la pràctica, malgrat ser un problema important per a les dones que el pateixen. És un problema que té conseqüències negatives en molt diferents esferes de la vida de la dona, que afecta i compromet la seva salut, la seva seguretat, la seva dignitat i la possibilitat de prendre les seves pròpies decisions presents i futures.

Un aspecte a tenir en compte molt vinculat a la falta d'investigació, reflexió, debat i guia pràctica sobre el tema del maltractament en la dona gran, fa referència a la seva conceptualització. El maltractament de gènere a la dona gran es dilueix en el maltractament de persones grans en general, la violència domèstica i l'abús en la vellesa. Així doncs, les necessitats específiques de les dones grans que sofreixen o han sofert violència física, sexual o emocional o abús econòmic per part de la seva parella o exparella, no s'han tingut en compte. S'assumeix que, a partir dels 60 anys (fins i tot a partir dels 45 o els 50 anys), la violència de gènere s'acaba. A simple vista això és el que pot semblar, però una mirada a les estadístiques nacionals de denúncies per maltractaments produïts per la parella o exparella segons grups d'edat i prenent com a referència els 64 anys o més, dona 968 casos el 2007, i comparant les dades (per al mateix any) amb qualsevol altre grup d'edat entre els 18 i els 50, dona, per exemple, 21.567 casos de maltractaments en el tram d'edat de 31-40 anys.

No obstant això, una altra dada que ens pot donar més informació per veure si el maltractament acaba als 60 o no, és el nombre de dones mortes per violència de gènere a mà de la seva parella o exparella d'aquesta mateixa edat, 64 anys o més (10 dones el 2007). Un percentatge desmesurat, més de 0 sempre ho és, però molt més si ho comparam amb els 15 casos de mort en el tram de 31-40 anys, perquè els percentatges no resisteixen la comparació.

El maltractament no acaba als 50 ni als 60, encara que sí que existeix una percepció generalitzada que el maltractament de gènere és un problema de la dona jove, que cessa en l'edat madura. Aquesta percepció distorsionada ha provocat una absència d'informació sobre les necessitats específiques de les dones grans maltractades a partir d'aquesta edat.

El que ens diuen aquestes dades estadístiques és que el maltractament no es denuncia, o es denuncia menys a partir d'aquesta edat. Les raons són diverses. Encara que en el nostre context ja hem comentat que hi ha una gran falta de bibliografia científica sobre

aquesta qüestió, no disposam de dades empíriques ni quantitatives ni qualitatives que ens permetin aprofundir sobre les necessitats i demandes d'aquest grup d'edat. Amb tot, sí que sabem, pels estudis que s'han dut a terme, per esmentar-ne alguns dels més recents, en altres països com els Estats Units, el Canadà, Austràlia o el Regne Unit, que les dones de 50 anys o més que són maltractades, ho són en més percentatge del que reflecteixen aquestes dades i, en la majoria de casos, des de fa dècades.

Les raons per no informar sobre el maltractament són de molts tipus: d'entrada, cal tenir en compte que, abans de la dècada de 1980, hi havia diversos factors polítics, socials i culturals que es combinaven i feien que la violència de gènere no fos considerada un comportament punible -cosa que afavoria que moltes dones sofrissin en silenci. Per a moltes dones que ara tenen 60 anys o més això és encara la norma. També la consciència del problema és baixa, tant en la dona que el pateix com en la seva família, els professionals de l'àmbit relacionat amb els serveis d'atenció generals i especialitzats i també a nivell de percepció social. Per aquest motiu potser és menys freqüent la denúncia del maltractament entre les persones més grans que en altres grups d'edat més joves.

Així, en el cas de la dona que sofreix o ha sofert violència per part de la seva parella, pot ser o bé perquè es tracta d'un maltractament que es va iniciar aviat i ha continuat durant molts anys; o bé perquè es tracta d'un maltractament que s'ha produït en una nova relació de parella en l'edat tardana, o bé perquè es tracta d'un maltractament que s'ha anat agreujant amb els anys de la parella, algunes vegades vinculat a la jubilació, alguna discapacitat, el canvi de rols dels membres de la família o els canvis sexuals (Phillips, 2000). Haver patit durant molts anys aquest maltractament pot fer pensar que aquest comportament forma part de la normalitat de la relació. Reconèixer-ho pot produir vergonya en la majoria de casos, però l'impacte sobre la dona gran s'associa amb diversos problemes i riscos que no estan presents o no són els mateixos en el cas de la dona més jove. D'altra banda, hi ha la qüestió de les alternatives, quan les qüestions financeres i de recursos no estan resoltes i costa abandonar la llar familiar en la qual s'ha viscut tota la vida o deixar el rol que s'ocupa dins de la família, en molts casos com a cuidadores principals enmig de diverses generacions, que forma part de gairebé l'únic que es té.

D'altra banda, la majoria de serveis estan pensats per al perfil de dones que reflecteixen les estadístiques de què disposam, dones joves en edat de criança, la majoria de vegades amb fills a càrrec seu. D'aquí l'absència de serveis i programes destinats a les dones grans maltractades, i amb això la falta de resposta adequada a aquesta problemàtica. El maltractament de gènere en la dona gran necessita ser reconegut com a tal, i no com un subtípus de maltractament a les persones grans, necessita explorar-se a fons com mereix. També necessita alternatives innovadores que puguin donar resposta a les seves necessitats específiques, no només per raons d'edat, sinó també per raons derivades de les seves dificultats físiques, socials o culturals.

2. Una reflexió sobre el concepte de maltractament de gènere en la dona gran

Tal com comentàvem, en referir-nos a la violència de gènere en l'àmbit domèstic o familiar, alguns autors consideren la violència de gènere a la dona gran en el context de la violència domèstica en la vellesa, o com un subtipus d'abús a les persones grans. Així, respecte a la primera, es considera que es produeix quan una persona utilitza el poder i el control per infligir lesions o danys de tipus físic, sexual, emocional o financer a una persona adulta amb la qual es manté una relació continuada. Els agressors inclouen marits, companys, fills adults, família extensa, i, en alguns casos, cuidadors. Aquesta situació ocorre en totes les comunitats i afecta les persones pertanyents a diferents grups ètnics, culturals, racials, econòmics i religiosos. Encara que la majoria de víctimes són dones, els homes també poden sofrir dany. L'abusador utilitza un patró de tàctiques coercitives, tals com l'aïllament, les amenaces, la intimidació, la manipulació i la violència per guanyar i mantenir el poder i controlar les seves decisions.

Respecte a la relació entre violència domèstica i el maltractament i abús a les persones grans, en molts casos la violència domèstica es considera com un subtipus de violència a les persones grans, definida aquesta última pel fet d'incloure abús físic, emocional i sexual, explotació financera, negligència, autonegligència i abandó. La distinció respecte a la violència domèstica és la utilització abusiva del poder i el control per un marit o company o una altra persona coneguda per la víctima. Tant el maltractament de la parella o exparella com el maltractament per part d'un membre de la família aglutina els més grans percentatges de maltractament a la dona gran (Lundy i Grossman, 2005; Klein et al., 2008). De totes maneres i encara que a l'hora d'intervenir es tracta de maximitzar la capacitat dels serveis d'atenció per respondre a les necessitats de les víctimes i no demanar-se si es tracta d'un cas de violència domèstica, de violència de gènere o d'abús de persones grans, és evident que és molt important conèixer les necessitats de les víctimes en diferents situacions de maltractament per poder ajustar-hi de forma més adequada les respostes i no passar-les per alt.

D'aquesta forma, el maltractament en les dones grans es qualificava de forma genèrica com a maltractament a la persona gran i no com a violència domèstica o violència de gènere, donant preponderància a l'edat com a desencadenant principal dels abusos a les dones a partir dels cinquanta anys o més (Hightower et al., 2001).

Amb tot, d'acord amb els treballs de Pillemer i Finkelhor (1998), resultat del primer estudi a gran escala del maltractament i abandó, a partir d'entrevistes realitzades a 2020 persones grans de l'àrea metropolitana de Boston, la taxa de prevalença del maltractament en general va ser de 32 persones grans per cada 1.000, sent les parelles o exparelles els abusadors més probables.

No obstant això, la disponibilitat de dades no ha afavorit el desenvolupament d'una anàlisi de gènere, que alguns autors atribueixen a prejudicis contra les persones grans dins del

moviment de dones i al fracàs de les feministes a l'hora d'interessar-se per les dones grans, obviant la construcció social i cultural de l'abús (Hightower, 2002, a Nerenberg, 2002).

Sobre aquest tema, el fòrum electrònic de discussió Aspectes de Gènere de la Violència i l'Abús de les Persones d'Edat, realitzat l'abril de 2002 per l'Institut Internacional d'Investigacions i Capacitació per a la Promoció de la Dona (INSTRAW), va explorar el paper del gènere en el maltractament a persones grans. Els participants de tot el món destacaven les importants barreres culturals i institucionals per detenir l'abús contra les dones grans.

La importància del maltractament a les persones grans, incloent la dimensió de gènere, també s'inclou en la crida a l'acció de la Declaració de Toronto, resultat de la reunió d'experts patrocinada pel Govern d'Ontario, Toronto, el 17 de novembre de 2002:

- «Falten marcs legals. Quan s'identifiquen casos de maltractament d'ancians, sovint no poden abordar-se per falta d'instruments legals apropiats per respondre-hi.
- La prevenció del maltractament de les persones grans requereix la participació de múltiples sectors de la societat.
- Els treballadors de la salut d'atenció primària tenen un paper particularment important, ja que s'enfronten amb casos de maltractament d'ancians en forma quotidiana encara que sovint no els diagnostiquen com a tals.
- És vital l'educació i disseminació de la informació –tant en el sector formal (educació a professionals) com a través dels mitjans de comunicació (combatre l'estigma, abordar els tabús i ajudar a eliminar els estereotips negatius sobre la vellesa).
- El maltractament de les persones grans és un problema universal. Les investigacions realitzades fins ara demostren la seva prevalença, tant al món desenvolupat com als països en desenvolupament. En tots dos casos, el victimari sol ser conegut per la víctima, i és dins del context familiar i/o en "la unitat on es proveeixen les cures", on ocorren la majoria dels casos de maltractament.
- És fonamental una perspectiva cultural per comprendre en profunditat el fenomen del maltractament –és a dir, el context cultural en qualsevol comunitat particular en la qual ocorre.
- És igualment important considerar una perspectiva de gènere, ja que les complexes construccions socials relacionades ajuden a identificar el tipus de maltractament i qui l'infligeix.

- En qualsevol societat alguns grups de la població són particularment vulnerables al maltractament i abús de les persones grans –com els molt ancians, els que sofreixen discapacitats funcionals, les dones i els pobres.
- En definitiva, el maltractament de les persones grans només es podrà prevenir en forma eficaç si es desenvolupa una cultura que afavoreixi la solidaritat intergeneracional i que rebutgi la violència.
- No és suficient identificar els casos de maltractament de les persones grans. Tots els països han de desenvolupar les estructures que permetin la provisió de serveis (sanitaris, socials, de protecció legal, policials, etc.) per respondre de forma adequada i eventualment prevenir el problema» (Organització Mundial de la Salut, 2003).

Amb tot, i tal com es desprèn de bona part dels treballs revisats aquí, tenir en compte el gènere en el context del maltractament a la dona gran és un aspecte que ha d'investigar-se amb més interès, encara que potser no sigui suficient. Per contra, suggereixen que l'abús de persones grans representa una convergència de factors de gènere i altres de relacionats amb l'edat, la discriminació i els desavantatges associats, al costat de les percepcions negatives i els estereotips sobre les dones d'edat que contribueixen a l'aïllament, la marginació i el reforç de la violència.

Com recull el treball de Buchbinder i Winterstein, 2004 (a Bergeron, 2001), sobre les experiències de dones grans entre seixanta i vuitanta anys d'edat per afrontar i sobreviure el maltractament, aquest tipus de construccions teòriques orienten les polítiques, les pràctiques i els aspectes legals d'aquest fenomen, utilitzant un vocabulari neutral pel que fa a la víctima i ignorant així les diferències de poder entre homes i dones. D'aquesta manera, les dones es converteixen en víctimes invisibles fins i tot per a les organitzacions que treballen amb dones maltractades. És així com el sexisme i la discriminació per l'edat cobren rellevància en aquest col·lectiu. Cal anar amb compte amb els prejudicis, amb les actituds basades en creences sense més fonament que el pes d'un grapat d'informacions o generalitzacions no contrastades, les quals influeixen sobre els estereotips i expectatives socials. Condicionen el destí d'aquestes dones, no permetent-los la possibilitat de sortir de la seva situació, perpetuant la seva indefensió i comprometent el seu futur.

En aquest sentit, són diversos els treballs dedicats a evidenciar el significat i les conseqüències de la qualificació de la violència a la dona com a maltractament en la persona gran (Scott et al., 2004; Hightower et al., 2008), projectant una imatge de la dona de fragilitat, dependència i de problemes de salut física i mental. Són acostaments que reforcen línies d'intervenció en les quals la dona maltractada té un paper secundari per raons d'edat i de gènere. Generen respostes paternalistes i medicalitzades, ignorant la criminalitat d'aquests actes i el tipus de relació que l'agressor manté amb la seva víctima.

Així doncs, es potencia la idea que la víctima és la que té problemes i dificultats que la fan «difícil» de tractar, disminuint la responsabilitat de l'agressor pels seus actes de maltractament i orientant els programes destinats a l'abús de la gent gran a alleujar l'estrès del cuidador. Alguns autors (Brandl i Noran, 2002, a Scott et al. 2004) fins i tot assenyalen el risc d'aquest tipus d'enfocaments en els quals no es garanteix de forma adequada la seguretat de les dones, els prescriuen medicació inadequada, com antidepressius o sedants des d'aquest enfocament medicalitzat, els donen orientacions de teràpia de parella en lloc de recursos específics com centres d'acolliment d'urgència, programes d'intervenció en crisi, planificació de seguretat, consells i grups de suport, donant d'aquesta forma suport a l'agressor i deixant l'abús sense tractar.

3. Una aproximació a l'epidemiologia del maltractament a la dona gran

La violència de gènere és un problema real i alarmant que es produeix a gran escala en la nostra societat, tal com s'ha comentat anteriorment. En les últimes dècades s'han promogut noves polítiques defensores dels drets de les dones i s'ha gestionat una àmplia tipologia de prestacions destinades a protegir-les i a oferir alternatives a la violència viscuda fins en aquest moment. Aquestes actuacions han afavorit que la societat adquireixi consciència d'aquesta necessitat d'intervenir, i la problemàtica ha passat de ser individual a ser comunitària.

A les víctimes hom els ha transmès un sentiment més gran de protecció i de suport social a l'hora de denunciar. No obstant això, la realitat és que encara existeix un gran nombre de víctimes que tenen por a les conseqüències negatives que pot comportar denunciar el maltractament. Aquest temor, la falta de conscienciació que estan sent maltractades, les creences sobre l'abandó de la llar, la falta d'informació, entre molts altres factors, provoquen que no es produeixi el pas de denunciar la situació de maltractaments, cosa que fa que existeixi un important problema a l'hora de comptabilitzar el nombre real de casos de violència de gènere. Es tenen en compte les denúncies registrades, els comunicats de faltes i els assassinats comesos per les parelles o exparelles, no obstant això, la realitat no coincideix amb les xifres reflectides. Per tant, s'ha de tenir en compte que les bases estadístiques només reflecteixen una part de la realitat.

Certament, com s'ha comentat, les noves polítiques socials han impulsat i fomentat que es denunciïn els maltractaments. A l'article «Mujeres y hombres en España», realitzat per l'Institut Nacional d'Estadística (INE) i per l'Institut de la Dona, es reflecteix que mentre que el 2004 es varen presentar 74.144 denúncies de dones, el 2007 va augmentar el nombre a 80.573 denúncies. Una altra dada interessant recollida en aquest article és que sembla que la majoria de les vegades la denúncia es presenta contra el cònjuge o la parella en aquest moment. El 2007 es varen registrar 42.151 denúncies contra la parella i 21.196

contra l'exparella. S'ha d'incidir que, de les 70 morts produïdes, 43 varen ser a mans de la parella o exparella.

D'altra banda, també s'ha de destacar que un gran nombre de denunciants eren estrangeres, ja que de les 63.347 denúncies recollides, 21,083 eren d'estrangeres. Un 48,6% de les morts produïdes durant aquest mateix any eren de dones estrangeres.

Quan es para esment a les edats de les víctimes que denuncien, s'observa que els valors més elevats es troben entre els intervals d'edat de 21 a 40 anys: es tracta del 67,73% de les denúncies presentades. Seguidament, també s'observa una alta freqüència de denúncies entre els 41 i els 50 anys, que representen el 17,45%. Les denúncies de les dones més grans de 64 anys representen solament un 1,53% del total.

Taula 1 | *Denúncies de víctimes de violència de gènere a Espanya segons l'edat durant l'any 2007.*

Edat de les dones	Nre. de denúncies presentades	% de denúncies presentades
Menys de 16 anys	389	0,61
De 16 a 17 anys	960	1,52
De 18 a 20 anys	3.336	5,27
De 21 a 30 anys	21.338	33,68
De 31 a 40 anys	21.567	34,05
De 41 a 50 anys	11.055	17,45
De 51 a 64 anys	3.734	5,89
De 64 i més anys	968	1,53
Total	63.347	100

Font: Dades recollides a «Mujeres y hombres en España», Institut Nacional d'Estadística i Institut de la Dona (2010).

Possiblement, les dades més significatives i alarmants són l'elevat nombre d'assassinats de dones per violència de gènere que es produeixen. Pel que fa al nombre de morts de dones per violència de gènere durant el mateix any, els percentatges respecte a l'edat varien. El major nombre de víctimes (18 morts) es concentren en l'interval d'edat d'entre 21 i 30 anys, seguit d'edats entre 41 i 50 anys. De les 70 morts produïdes, 6 eren dones més grans de 64 anys, que representen un 8,57% del total, percentatge superior al nombre de denúncies presentades per aquestes dones (1,53%).

Taula 2 | *Morts per violència de gènere a Espanya durant l'any 2007.*

Edat de les dones	Nre. de morts	% de morts
Menys de 16 anys	0	0
De 16 a 17 anys	0	0
De 18 a 20 anys	4	5,71
De 21 a 30 anys	18	25,71

De 31 a 40 anys	15	21,43
De 41 a 50 anys	17	24,29
De 51 a 64 anys	10	14,29
De 64 i més anys	6	8,57
Total	70	100

Font: Dades recollides a «Mujeres y Hombres en España», Institut Nacional d'Estadística i Institut de la Dona (2010).

Segons el Centre Reina Sofia i la Universitat Internacional Valenciana a l'informe «Dones assassinades per la parella a Espanya 2009», el nombre de dones assassinades entre 2008 i 2009 va disminuir un 21,05%, ja que el nombre d'homicidis va baixar de 76 dones el 2008 a 60 el 2009. Si s'examina l'evolució de les morts produïdes al territori espanyol durant els últims anys, s'ha passat de 54 morts el 2002 a 71 morts el 2007.

Quant a l'edat, el major nombre de dones assassinades se situava entre 35 i 44 anys (14 dones), seguides de dones amb edats compreses entre 25 i 34 anys (12 dones) i de més de 64 anys (11 dones). S'ha de dedicar una especial atenció al tram d'edat que es correspon amb dones més grans de 64 anys, ja que, tal com es comentava, a pesar que el nombre de denúncies és inferior a la mitjana, els valors de dones assassinades són molt elevats, arribant al 18,64% de morts. L'alt percentatge d'assassinats conjugals i el baix percentatge de denúncies subratllen el silenci i la invisibilitat del maltractament en aquest grup d'edat i la possibilitat que l'abús de la dona de la tercera edat sigui una continuació de l'abús conjugal patit durant molt temps, en la línia comentada per les dades internacionals.

Taula 3 | *Dones mortes per violència de gènere durant l'any 2009.*

Edat	Nre. de casos	% de dones assassinades
Entre 15 i 24 anys	11	18,64
Entre 25 i 34 anys	14	23,73
Entre 35 i 44 anys	14	23,73
Entre 45 i 54 anys	7	11,86
Entre 55 i 64 anys	5	8,48
Més de 64 anys	8	13,56
Edat desconeguda	1	-
Total	60	100

Font: Centre Reina Sofia i Universitat Internacional Valenciana (2009).

D'aquests homicidis, un 45,45% foren comesos pel cònjuge de la víctima, un 18,18% per persones amb les quals conviuen, un 14,55% per exparelles amb qui sortien, un 9,09% per exconvivents, un 7,28% per excònjuges i un 5,45% per parelles amb qui sortien. Un 45% dels agressors eren estrangers, majoritàriament, iberoamericans, dada que infla els valors estadístics.

El nombre de víctimes de la violència de gènere a les Illes Balears és elevat. Tal com recull el treball «Variabilidad geográfica de la violencia contra las mujeres en España» (Ruiz-Pérez, et al., 2009), es visualitzen les diferències existents entre comunitats autònomes respecte a les prevalences de violència de gènere i les seves característiques. En aquest treball es descriu la prevalença global i per comunitats autònomes de la violència per un company íntim, prenent una mostra d'11.808 dones en total. Curiosament, segons s'indicava, les prevalences més altes de dones que havien estat agredides per la seva parella alguna vegada en la vida durant els anys 2006 i 2007, es trobaven a Ceuta i Melilla, amb un 40,2% de dones de la mostra obtinguda, seguides de les Illes Balears, que presentaven un 32,5%. Al seu torn, també es varen donar les prevalences més altes d'agressions fora de la parella a Ceuta i Melilla, amb un 19,8%, i a les Illes Balears, amb un 20,8%. D'altra banda, s'observa la més baixa prevalença a Cantàbria, amb un 6,7%.

S'exposen tres possibles factors pels quals apareixen aquestes diferències entre les comunitats:

- Les característiques individuals de l'agressor i la víctima.
- Les diferències en els ambients socioculturals de la comunitat autònoma.
- La variabilitat en el desenvolupament de polítiques, plans d'igualtat i gènere, a més de l'accessibilitat als recursos socio-sanitaris.

Els autors d'aquest estudi destaquen un fet molt significatiu, ja que, segons sembla, les dades obtingudes per les macroenquestes de l'Institut Nacional de la Dona sempre redueixen en un 60% el nombre de persones que reconeixen ser objecte de violència de gènere. Sembla, segons s'indica, que això es deu al fet que l'obtenció de dades es realitza telefònicament i això pot explicar una disminució en el nombre de dones que reconeixen que han sofert maltractaments.

Durant l'any 2008, el nombre de morts a Espanya va ser de 79, de les quals, una es va produir a Palma i la víctima no es trobava sota la protecció dels cossos de seguretat (Observatori Municipal de la Igualtat, 2009). Segons el Centre Reina Sofia, la comunitat amb un major nombre d'assassinats durant l'any passat va ser Andalusia, amb 16 homicidis, seguida de la Comunitat Valenciana (12 assassinats) i de Catalunya (10 assassinats). A les Illes Balears es va produir un homicidi.

Les dades reflecteixen que dels 4.473 delictes registrats durant 2008, la majoria es podien categoritzar com a lesions i maltractaments, és a dir, un 71,85% dels delictes. La gran majoria dels delictes per lesions i maltractaments es varen produir a Palma (2.246 delictes). La següent tipologia de delictes més freqüents eren contra la llibertat de la víctima (fins a 899 delictes a les Illes Balears i 734 delictes a Palma).

Si s'examinen les dades del tercer trimestre de l'any 2009, presentades per l'Observatori contra la Violència Domèstica i de Gènere i el Consell General del Poder Judicial, destaca una dada per sobre de les altres: 27.986 de les 35.270 denúncies presentades (un 79,2%) varen ser atestats policials. Un 12,2% de les denúncies varen ser objecte d'informe a causa de les lesions, un 7,4% les varen posar les mateixes víctimes, un 1% els serveis d'atenció sanitària i només un 0,2% els familiars de la víctima. Aquestes dades mostren l'escassa involucració dels familiars a l'hora de denunciar un maltractament, pel fet que, encara que de vegades coneguin la situació de les víctimes, no s'atreveixen a desvelar-lo.

Una de les dades més preocupants d'aquest informe és que un 12,7% de les dones que havien denunciat el maltractament acaben per renunciar al procés. En concret, fins a 4.475 dones van retirar l'acusació i van paraitzar el procés de les 35.270 que l'havien iniciat durant el tercer trimestre de 2009. Si es comparen aquestes dades amb les de 2008, s'observa que fins a 229 dones més no havien volgut seguir amb el procés judicial l'any 2009.

Segons l'informe esmentat, durant el tercer trimestre de 2009 hi va haver 2.120 judicis de faltes, dels quals un 53% varen prendre la via de judicis ràpids de faltes. Entre la tipologia de delictes es pot destacar la de lesions, que aconseguix un 78% del total (28.358 denúncies per lesions). Coincidint amb 2008, les denúncies contra la llibertat de les dones són les següents més freqüents que es varen presentar. A continuació, es pot observar la tipologia de les agressions que es varen produir durant el tercer trimestre de 2009:

Taula 4 | *Tipologia de les agressions comeses.*

Tipologia del delicte	Nre. de delictes	% de delictes
Lesions	28.358	78%
Contra la llibertat	3.195	9%
Contra la llibertat i indemnitat sexual	178	0,5%
Contra la integritat moral	959	2,6%
Contra els drets i els deures familiars	334	1%
Homicidis	28	0,1%
Trencaments penals	617	2%
Trencaments de mesures	955	2,7%
Altres	1.530	4,1%
Total	36.154	100%

Font: Observatori contra la Violència Domèstica i de Gènere i el Consell General del Poder Judicial (2009).

Cal destacar que encara que el nombre total de denúncies va ser de 35.270, a l'hora de descriure-les per tipologia la xifra s'infla perquè, de vegades, en una mateixa denúncia es poden recollir diversos tipus de delictes, com podrien ser lesions i trencaments penals, que sol ser comú.

Respecte a la bibliografia internacional, les dades disponibles conegudes o visibles s'han obtingut a partir de referències molt disperses. De forma general, indiquen que els percentatges de maltractament descendeixen a mesura que augmenta l'edat, encara que alguns estudis suggereixin que tant les dones joves com les grans experimenten violència en la mateixa extensió (Mouton et al. 2004). Així, per exemple, els registres oficials de la policia, aportats per l'estudi de l'institut de salut escocès (Scott et al., 2004), recullen les dades d'incidents de violència domèstica, per edat de la víctima, que han estat objecte d'informe de la policia escocesa el 2001. Del total de casos de violència de parella registrats, el 22,6% de les dones tenien entre 41 i més de 61 anys. El tram de 41-50 anys va registrar un 16,2% i el tram de 51-60 anys un 5,2%, i va ser de l'1,2% a partir de 61 anys o més. Per altra banda, les dades de les enquestes nacionals a víctimes del crim, com la del National Crime Victim Survey (NCVS), amb dades recollides entre 1993 i 2004, registren una taxa de victimització en les relacions íntimes, en edats per sota dels 50 anys, de 6,3 a 17 per cada 1.000 persones, en comparació de l'1,4 o menys en víctimes de 50 anys o més (Catalano, 2006).

Per la seva banda, l'estudi de Klein et al. (2008) sobre la resposta del sistema de justícia criminal americana al maltractament de dones de 50 anys o més a l'Estat de Rhode Island el 2002, a partir dels registres policials, indica que la taxa de maltractament domèstic (incloent el maltractament de la parella o exparella i el maltractament per un o més membres de la família) en les relacions de parella per cada 1.000 persones entre 50 i 64 anys era de gairebé el doble, 2,1, del registrat per les enquestes a les víctimes del NCVS comentades, i era del 0,36 per cada 1.000 persones la taxa registrada per al tram d'edat de 65 anys o més. Dels 408 casos de violència domèstica a partir de 50 anys recollits per la policia el 2002, el 66,9% tenia entre 50-59 anys (2,9 per cada 1.000 dones d'aquest tram d'edat), i el 33,1% tenia entre 60 i més anys (1,25 per cada 1.000 dones d'aquest tram d'edat). En relació amb l'agressor, una mica més de la meitat (50,3%) era la parella o exparella de la dona, i el 45,7% eren altres membres de la família; el 3,9% pertany a persones, sense vincle familiar, que vivien amb la víctima.

Un altre tipus de treballs analitzen el percentatge de dones grans en els serveis d'atenció a dones maltractades, principalment a les cases d'acolliment, al llarg d'un període de temps. Un treball interessant és el de Lundy i Grossman (2005), que varen analitzar les dades recopilades per la Illinois Coalition Against Domestic Violence (ICAD) sobre les experiències de 1.057 víctimes de violència a la llar, de seixanta-cinc anys i més grans, que van cercar refugi i suport en els programes de violència domèstica finançats per l'Estat entre 1990 i 1995 a l'Estat d'Illinois, als Estats Units (el 0,84% de la població total d'usuàries ateses per aquests serveis durant els cinc anys). El perfil d'aquesta població eren fonamentalment dones (el 90,1%) amb una edat mitjana de 71,8 anys. Respecte a l'agressor, en el 37,6% de casos havia estat la parella o exparella, i en el 46,6%, l'agressor era un membre de la família que no era el cònjuge. En el conjunt de la població analitzada, els agressors eren principalment homes, excepte en un percentatge molt petit de casos (3,1%) en els quals

l'agressora havia estat l'esposa, exesposa o una altra dona. Respecte al tipus d'abús, el 95,9% havia sofert abús emocional, el 71% abús físic i el 4,9% abús sexual. La majoria d'aquestes persones havien estat derivades a aquests serveis per la policia (35,3%), els serveis socials (14,8%) o per autoreferència (13,3%).

Pel que fa a les necessitats més importants d'aquestes dones, eren molt similars a les de les dones joves, ja que el 78,6% necessitava suport personal i emocional, el 62,0% també assistència jurídica, l'11,6% un centre d'emergència i el 6,5% ajuda per a habitatge. Amb tot, i com es recull a l'estudi, les necessitats, encara que similars a les de les dones maltractades més joves, són més difícils de resoldre en les dones grans. L'edat i la durada del maltractament introdueixen elements diferencials pel que fa al suport social, els recursos formatius, econòmics i laborals, els temes financers com ara seguretat social, prestacions de jubilació o plans de pensions, o la separació i el divorci quan hi ha una alta interdependència econòmica i una determinada percepció cultural.

Tal com il·lustren aquestes dades, és important estudiar la incidència i prevalença del maltractament en la dona gran tenint en compte les limitacions metodològiques observades en alguns dels estudis duts a terme, les quals condicionen l'accés al coneixement d'aquesta realitat i la comparació de resultats entre els estudis. Aquestes limitacions tenen a veure, entre d'altres, amb qüestions com la definició concreta del tipus de maltractament que s'està analitzant. Ja hem comentat que en aquest àmbit s'entremesclen definicions d'abús a la persona gran, violència domèstica en la qual el maltractador pot ser la parella o exparella o un membre de la família diferent de la parella, i maltractament de gènere. D'altra banda, les definicions de maltractament no són les mateixes segons que es tracti de les persones maltractades o dels professionals dels serveis. Així mateix, cal conèixer les característiques del maltractament en relació amb el maltractador, la freqüència i la durada; la grandària de la mostra i el tipus de mostreig realitzat, l'edat de les víctimes i les seves característiques, per exemple, si es tracta de persones de la població general, persones usuàries dels serveis de protecció a les víctimes en general o en particular dels serveis d'atenció al maltractament de gènere. El tipus de registre recollit, si es tracta d'entrevistes o de dades d'expedients o si es varen incloure a la mostra homes i dones. En definitiva, es tracta d'un àmbit que fins i tot amb les limitacions comentades, té suficient entitat per ser investigat, per intentant millorar la situació actual i futura de les dones grans víctimes de maltractament, ignorat durant un llarg temps.

Amb tot, aquestes dades només mostren una visió parcial de la incidència d'aquest fenomen. Cal tenir en compte que, per raons de tipus cultural i social, és difícil que les dones grans denunciïn la seva situació, ja que, en el moment del seu matrimoni o relació de parella, les expectatives socials les obligaven a sotmetre's als desigs de l'home. A més, és poc probable que aquestes dones considerin la violència, que fa molts anys que pateixen,

com una conducta criminal, o pot ser que no vulguin criminalitzar la seva parella. Tampoc no existeix consciència del problema per part dels professionals a l'hora d'identificar de forma adequada els signes de violència en aquestes dones, els quals solen identificar amb l'abús de la gent gran. La violència de gènere en la població gran és un tema ocult al qual les institucions no han parat esment. Són, doncs, aquest tipus de qüestions les que formen part de les principals barreres a les quals s'enfronten les dones grans víctimes de violència de gènere i de violència domèstica.

4. Les barreres a la sol·licitud d'ajuda

El tema de la violència domèstica contra les dones grans ha rebut molt poc interès en l'àmbit de la violència de gènere, de la violència domèstica i de l'abús de la gent gran. D'altra banda, gairebé no s'han realitzat programes preventius i d'intervenció destinats a dones grans que experimenten violència de gènere o domèstica.

Un aspecte comú en la bibliografia sobre dones grans maltractades fa referència als problemes als quals aquestes dones han de fer front per poder demanar i per poder rebre l'ajuda especialitzada que necessiten (The National Elder Abuse Study, 1998, a Beaulaurier et al., 2007).

Sobre aquest tema, les dones grans s'enfronten a importants dificultats a l'hora d'identificar i donar a conèixer la seva situació de maltractament, o bé perquè el maltractament forma part de la seva vida quotidiana des de sempre, o bé perquè no s'identifiquen amb el perfil de dona jove que sol projectar-se en els mitjans, o bé perquè se senten avergonyides de sofrir maltractament de la seva parella, o per altres raons que tenen a veure amb la seva situació d'aïllament social o geogràfic o la seva pertinença a determinats grups minoritaris (Hightower et al., 2001).

Ja hem comentat que una part important de la responsabilitat té a veure amb la clarificació del concepte de maltractament de gènere en la dona gran, respecte a altres conceptes com la violència domèstica o l'abús de les persones grans. La falta de precisió conceptual també ha condicionat l'interès per conèixer la incidència i prevalença d'aquest fenomen, així com la seva interpretació i comparació. Amb tot, les necessitats més bàsiques de les dones grans maltractades són similars a les de les dones més joves en aquesta mateixa situació. La seguretat, l'habitatge o la independència econòmica són també, en les dones grans, tres de les necessitats més importants, si bé no les experimenten ni les poden expressar i aconseguir de la mateixa manera que les dones joves. Com indiquen Scott et al. (2004), les dones grans s'enfronten a serioses barreres per accedir al suport que necessiten, amb alternatives poc apropiades quan tracten d'entrar en el sistema de serveis d'atenció. En aquest últim cas, a més, perquè també s'enfronten a les barreres dels mateixos professionals

de la salut i dels serveis socials, que no identifiquen els indicadors de maltractament o bé els identifiquen amb la vellesa.

Per la banda de les dones i com es recull al treball de Hightower (2002), hi ha elements de desconfiança respecte a ser institucionalitzades si desvelen que sofreixen maltractament, la qual cosa les inhibeix de cercar ajuda. A més, també hi ha el temor a les conseqüències de la intervenció, a la inseguretat financera, a abandonar els espais i llocs coneguts en els quals han viscut tota la vida, a sentir-se soles i aïllades després d'una vida d'escasses relacions amb l'exterior. Un aïllament més gran, encara, en les dones que pertanyen a minories i/o viuen en comunitats aïllades (Pritchard, 2000). La falta de recursos específics per a dones grans maltractades i el desconeixement dels que estan disponibles, o bé el fet d'identificar-los amb les necessitats de les dones joves amb fills petits, contribueixen a reforçar les dificultats per acostar-s'hi (Scott et al., 2004). Així doncs, són moltes i variades les raons particulars a les quals les dones grans maltractades s'enfronten i que limiten les seves possibilitats de sortir del maltractament.

Insistent en aquesta qüestió i amb la finalitat d'incloure les veus d'aquestes dones i conèixer les seves necessitats, hi ha l'estudi de Dunlop et al. 2005, dut a terme pel Center on Aging of Florida International University i subvencionat pel National Institute of Justice, amb l'objectiu de saber com les mateixes dones grans defineixen la violència domèstica contra les dones de la seva mateixa edat, les causes del problema, les intervencions i les conseqüències per als agressors, els factors que limiten la recerca d'ajuda, els recursos de salut, socials, legals i policials i les estratègies d'intervenció que consideren d'utilitat. Els autors es varen centrar en 21 focus grup, amb 134 dones pertanyents a tres grups culturals diferents i tres cohorts d'edat (45-59, 60-74, 75+), dos nivells econòmics i presència o absència de victimització per violència domèstica.

De l'estudi els autors en varen treure dues conclusions importants: en primer lloc que el que els autors denominen abús domèstic, fonamentalment per part de la parella o exparella, inclou abús emocional, físic i sexual, i en segon lloc, que les barreres a la recerca d'ajuda estan molt relacionades amb l'experiència de victimització. A més, varen sorgir onze conceptes a partir de les dades, set dels quals (aïllament, gelosia, intimidació, protecció de la família, sentiment de culpa, impotència i espiritualitat), estaven relacionats amb l'experiència d'abús i amb les barreres a la sol·licitud d'ajuda. Quatre factors més, com el secret, la desesperança, la preocupació per l'abusador i la resposta del sistema de justícia, semblaven més relacionats amb les barreres a la sol·licitud d'ajuda.

Un aspecte destacable d'aquest treball és la idea d'algunes dones grans, que creuen que preservar la unitat familiar és una part essencial del seu rol i responsabilitat familiar, i ho descriuen com un valor diferent de l'obligació de protegir els membres de la família dels efectes directes o indirectes del maltractament.

Totes aquestes qüestions mereixen, sens dubte, més interès i aprofundiment. Les dones grans maltractades s'enfronten a problemes i situacions particulars vinculats a les conseqüències del maltractament rebut, també a la seva edat i a la seva història. Si no són atesos, condicionen i reforcen la seva situació i les conseqüències físiques i mentals de patir maltractament i abús durant un llarg període de temps al llarg de gran part de la seva vida.

5. Característiques de la intervenció en l'àmbit de la dona gran maltractada

D'acord amb el que hem comentat en relació amb les dificultats específiques que fan referència al maltractament de la dona gran, és evident que afecten molt diversos àmbits relacionats amb la intervenció, als quals s'ha de parar esment. Una part important té a veure amb les actituds socials i professionals i fins i tot de les mateixes persones grans. Estereotips i actituds negatius sexistes i de discriminació per l'edat que reflecteixen un desconeixement de les persones grans, a les quals s'infravalora i homogeneïtza en funció de l'edat, i que necessiten fer-se visibles per evitar o reduir-ne les conseqüències. Fomentar la informació, la consciència pública i la formació dels professionals dels àmbits relacionats amb l'atenció general al nivell de salut, social, policial, judicial, de persones grans, i especialitzada al nivell dels recursos d'atenció al maltractament de la dona, és un dels principals aspectes a tenir en compte. Els professionals han de conèixer i superar els prejudicis dirigits contra la gent gran en general i contra les dones grans maltractades en particular. Al nivell macrosocial es necessita reconèixer la negligència social envers aquesta població i canviar les estructures sociolegals. També és important donar veu a les dones grans. Incloure les veus, les percepcions, les experiències de les dones que han aconseguit sobreviure al maltractament, també ha de formar part del treball a dur a terme en aquest àmbit.

Sobre aquest tema i com suggereixen els resultats del treball de Buchbinder i Winterstein (2004) sobre les narracions recollides a les entrevistes en profunditat realitzades a vint dones grans, que havien estat maltractades durant dècades, parar la violència és bàsic, però no suficient. Aquestes dones necessiten un treball específic per poder reconstruir el significat del seu sofriment, resultat de l'acumulació de violència, pèrdua, angoixa, frustració, dolor, aïllament i vergonya. Aquestes dones necessiten ajuda en les seves experiències traumàtiques que constitueixen narracions vitals del passat, però s'ha de deixar la porta oberta per a un futur en el qual puguin prendre decisions autònomes. Les dones grans maltractades necessiten reestructurar el significat de la vida. Anys de viure amb un abusador han reforçat el sofriment com la manera interpretativa dominant del seu món. D'acord amb això, la seva llibertat de prendre decisions és limitada. Amb tot, la intervenció necessita tenir en compte l'estadi individual i la disponibilitat per acceptar ajuda (Pritchard, 2000). Una disponibilitat que pot restar minvada o no per les respostes de

suport o d'impediment de la família. L'ajuda professional, al nivell dels serveis i programes propers, socials i de salut, és el més important, atesa la ruptura del que abans eren mecanismes funcionals d'afrontament, els quals ajudaven aquestes dones a sobreviure en un ambient hostil i els proporcionaven significat al llarg dels anys (Pritchard, 2000).

En aquesta mateixa línia de comptar amb les veus i experiències de les dones grans supervivents al maltractament, en aquest cas en recursos d'intervenció, es recullen les recomanacions d'un ampli informe de 2010 realitzat per Housing i British Columbia. En aquest informe es resumeixen les necessitats de les dones maltractades que han passat per habitatges de transició. Per dur-lo a terme es va consultar tant les dones que s'estaven als habitatges com els professionals que treballaven en aquests programes. El percentatge de dones usuàries dels habitatges de transició, més grans de 45 anys, a les quals es fa referència a l'informe era del 28% el 2008-2009. Un percentatge que havia augmentat els últims anys. Segons es desprèn del dit document, aquest tipus de serveis no responen a les seves necessitats. A les dones grans els és difícil viure de forma comunal —particularment amb nins— i requereixen espais tranquils, separats dels que ocupen les mares amb els seus fills. Per exemple, hi ha d'haver àrees separades i banys adaptats a l'habitació, perquè n'hi ha moltes que tenen alguna discapacitat. Els temes mèdics i de suport també tenien un rol important en la vida d'aquestes dones, als quals calia donar resposta. Segons es desprèn de les seves aportacions, les estratègies utilitzades pels serveis per ajudar-les, empoderament, educació i suport en l'avaluació de les seves opcions més enllà de l'edat, estan més orientades a dones joves. Les dones grans prefereixen compartir les seves experiències amb dones de generacions similars, en lloc de dones amb les quals no s'identifiquen i fins i tot poden sentir-se incòmodes pel paper d'«àvies» que se suposa que han d'assumir en lloc d'atendre els seus propis problemes.

A les Illes Balears les dones maltractades disposen d'una àmplia tipologia de recursos, que els poden donar suport i ajudar en l'ardu camí de la denúncia i la separació de l'agressor. El problema sorgeix quan és una dona gran qui reclama les prestacions, ja que, probablement, aquestes no s'adapten a les seves particularitats i necessitats, com hem anat comentant. A més, el col·lectiu de dones grans maltractades pot presentar limitacions pròpies de l'edat, com l'aparició de graus de dependència i/o discapacitats, que requereixen prestacions especialitzades, com habitatges sense barreres arquitectòniques o mobiliari adaptat. No poden recórrer als serveis destinats a les persones grans, perquè tampoc no ofereixen els elements de seguretat que necessiten, ni disposen de les ajudes psicològiques i socials que són indispensables en aquestes situacions.

A continuació es recullen els principals serveis d'atenció a les víctimes de la violència de gènere, amb l'objectiu de donar a conèixer la tipologia de recursos amb què compta la comunitat balear i, així, poder apropar-nos a les dificultats amb les quals es pot trobar el col·lectiu de dones grans.

Taula 5 | Tipus de serveis d'atenció a les dones víctimes de violència de gènere.

Àmbit del servei	Tipus de serveis	Funcions principals
Cossos de seguretat	Polícia Local Polícia Nacional Guardia Civil	<ul style="list-style-type: none"> - Tramitació de denúncies. - Seguretat i protecció immediata. - Suport psicològic i jurídic.
Serveis sanitaris	Centres sanitaris Hospitals Serveis d'emergències mèdiques (SEM)	<ul style="list-style-type: none"> - Atencions i cures. - Derivació a altres serveis.
Línies d'atenció telefònica 24 hores	Línia telefònica 112	<ul style="list-style-type: none"> - Activació dels cossos de seguretat i serveis sanitaris en cas d'emergència. - Coordinació dels diferents serveis.
	Servei d'acompanyament i atenció social telefònica	<ul style="list-style-type: none"> - Activació de cossos de seguretat i serveis sanitaris en cas d'emergència. - Acompanyaments en situacions complicades. - Informació i assessorament.
Serveis d'atenció social i psicològica	Institut Balear de la Dona	<ul style="list-style-type: none"> - Assessorament jurídic en aspectes civils i jurídics. - Informació i assessorament sobre serveis. - Centre de documentació. - Coordinació d'ordres de protecció. - Servei de traducció. - Gestió d'altres serveis que es detallen a continuació (servei d'acompanyament i atenció social telefònica, prestacions econòmiques, assistència psicològica a menors).
	Servei d'atenció psicològica a víctimes de violència de gènere	<ul style="list-style-type: none"> - Proporcionar habilitats per afrontar les conseqüències emocionals. - Pautes d'orientació per a la inserció social.
	Taller d'Artteràpia	<ul style="list-style-type: none"> - Eines per a la reflexió i expressió d'emocions
	Servei d'atenció social integral a víctimes de violència de gènere de l'Ajuntament de Palma (Flassaders)	<ul style="list-style-type: none"> - Informació i assessorament. - Acompanyaments en situacions complicades. - Atenció constant a víctimes.
	Sistema d'assistència psicològica a menors víctimes del maltractament	<ul style="list-style-type: none"> - Disminuir l'impacte psicològic i emocional en els nins. - Evitar que es produeixi l'aprenentatge vicari de les agressions i que es reproduïxi el mateix comportament en el futur.
	Mentories de l'Ajuntament de Palma	<ul style="list-style-type: none"> - Establir relacions paternofilials basades en el respecte i afecte. - Prevenció d'agressions futures.
	Teleassistència mòbil	<ul style="list-style-type: none"> - Atenció immediata en situacions d'emergència mitjançant tecnologia mòbil i dispositius de telelocalització.
	Servei Municipal d'atenció a les persones maltractadores dins l'àmbit de la relació de parella	<ul style="list-style-type: none"> - Identificació i control d'impulsos. - Expressió de les emocions i empatia amb la parella.

Serveis jurídics	Col·legi d'Advocats	<ul style="list-style-type: none"> - Orientació jurídica civil i penal. - Representació de la víctima durant tot el procés jurídic.
	Jutjats de violència de gènere	<ul style="list-style-type: none"> - Tramitació i resolució de demandes.
	Oficines d'ajuda a les víctimes del delictes	<ul style="list-style-type: none"> - Defensar els drets de la víctima. - Assessorament jurídic. - Derivació a altres serveis.
Serveis d'acollida i habitatges	Servei d'acollida a dones i famílies (SADIF)	<ul style="list-style-type: none"> - Ofereixen habitatges a les víctimes. - Formació per fomentar la inserció laboral.
	Programa Palma habilitada	<ul style="list-style-type: none"> - Proporcionen habitatges de renda baixa
Prestacions econòmiques	Renda Activa d'Inserció	<ul style="list-style-type: none"> - Ajuts econòmics. - Elaboració de plans de treball i formació.
	Ajuts econòmics de l'Institut Balear de la Dona	<ul style="list-style-type: none"> - Recursos econòmics.
Serveis d'inserció laboral	Convenis de l'Institut Balear de la Dona amb empreses privades (Eroski, Carrefour, etc.)	<ul style="list-style-type: none"> - Proporciona llocs de treball.
Serveis socials d'atenció primària	Serveis socials d'atenció primària	<ul style="list-style-type: none"> - Ajuts generals: guarderies, prestacions econòmiques puntuals, targetes bons d'infància, etc.

Font: Guia de recursos específics per a l'atenció a dones víctimes de violència de gènere a Palma (2010).

D'altra banda, la gamma de recursos destinats a persones grans maltractades és més escassa i limitada que la de dones víctimes de violència de gènere, ja que no existeixen gairebé recursos específics per a gent gran maltractada. De manera que una persona gran maltractada solament podria beneficiar-se dels serveis comuns per a gent gran. El disseny de les polítiques actuals no destina prou recursos a la implementació de serveis o equipaments especialitzats, amb la qual cosa apareix un buit que és cobert pels serveis socials i sanitaris generals. Els serveis presenten dificultats a l'hora de detectar els maltractaments en persones grans, perquè a pesar que la societat s'ha anat conscienciant de la problemàtica, hi ha nombrosos casos que són ocultats tant pels familiars com per les mateixes víctimes. Quan el maltractament és produït per un parent, es produeix un gran temor de denunciar la situació a causa de la relació emocional i afectiva que existeix entre ambdues parts. A més, la falta de protocols d'actuació i detecció, d'una banda, i les creences errònies de la inexistència de maltractaments, de l'altra banda, limiten els professionals a l'hora d'intervenir.

La intervenció, tal com s'assenyala a la «Guía de actuación de los maltratos a mayores» (Moya i Barber, 2005), es podria dividir en dues seccions: les situacions urgents i les que no necessiten mesures urgents. Quan es produeix una situació d'urgència són els serveis socials, juntament amb els cossos de seguretat, els que acudeixen a les situacions

d'emergència i atenen les persones grans maltractades. En les situacions que no necessiten una mesura urgent, són els serveis socials els que s'encarreguen d'intervenir, subministrar solucions o derivar els casos a diferents institucions que els puguin atendre. Sempre que sigui possible i la víctima no hagi de compartir domicili amb l'agressor, les primeres intervencions es dirigeixen a proporcionar la màxima autonomia a les persones grans, habilitant l'habitatge, oferint serveis de teleassistència i ajuda a domicili o bé, facilitant plaça en centres de dia. En cas que no pugui romandre al seu domicili, s'institucionalitza la persona gran en una residència.

Després del resum de les principals característiques dels serveis, s'observa que no hi ha recursos específics per a dones grans maltractades, sinó que estan destinats a les persones grans en general. Quan es parla de persones grans, no se sol distingir pel sexe, s'assumeix que les persones d'ambdós sexes posseeixen característiques i necessitats similars i, que per tant, poden ser cobertes mitjançant les mateixes prestacions. D'altra banda, quan es parla de dones maltractades no es tenen en compte les conseqüències negatives que van lligades a l'edat. D'aquesta manera, les alternatives que s'ofereixen són tan limitades que no les ajuden a disminuir el temor a ser institucionalitzades i no afavoreixen que es visualitzi el maltractament.

Amb la intenció de contrastar aquestes opinions amb la realitat de les Illes Balears, es va entrevistar els responsables de diversos serveis d'atenció a les víctimes de la violència de gènere, per veure si existien protocols d'actuació especialitzats en dones grans, o bé, s'adaptaven les actuacions que existien en funció de les característiques d'aquest col·lectiu. Els professionals varen indicar que no preveïen les actuacions en funció de les característiques de l'edat, tal com s'ha comentat. Concretament, es va comptar amb l'opinió de 9 responsables de serveis de les Illes Balears, entre els quals trobam: Policia Local, Policia Nacional, jutjats de violència domèstica, Servei d'atenció telefònica 24 hores, Servei de prevenció de la violència de gènere (Flassaders), Programa d'atenció als maltractadors, Servei d'atenció psicològica a víctimes de violència de gènere, Institut Balear de la Dona i Programa d'atenció a dones víctimes de la violència de gènere de la Creu Roja (Atenpro). La informació recollida a les entrevistes que es varen fer als responsables dels centres es poden dividir en tres seccions: perfil de les dones maltractades, tipus de maltractament més freqüent i característiques i intervencions del servei.

Per començar, és important destacar que, efectivament, el col·lectiu de dones grans és dels que sol·liciten amb menys freqüència les prestacions orientades a la violència de gènere, ja que no la denuncien. Segons les dades de la memòria 2009 de l'Institut Balear de la Dona, es varen registrar 651 resolucions de protecció de víctimes de 18 a 30 anys, 558 de víctimes de 31 a 41 anys, 295 de víctimes de 41 a 51 anys i 63 denúncies de menors de 18 anys. No es menciona cap resolució per a dones més grans de 51 anys. El perfil predominant de les usuàries d'aquests serveis és de mares en situació de desocupació i amb nivells econòmics

baixos, que depenen de l'ajuda econòmica de l'agressor per sobreviure i mantenir els fills. Segons s'assenyala als qüestionaris, la majoria d'aquestes dones conviuen amb els fills, i de vegades, també amb familiars grans (pares, sogres, etc.). Com a mitjana s'assenyalen d'1 a 5 anys de durada de la relació d'agressió.

Un 66,6% dels serveis enquestats indicaven que les dones beneficiàries d'aquests es movien, en la seva majoria, entre els 30 i els 45 anys d'edat, un 22,2% assenyalaven que entre els 18 i 30 anys i un 11,1% que entre els 18 i 45 anys, per la qual cosa durant l'any 2009 es varen atendre, sobretot, sectors de la població joves (menors de 45 anys).

Una de les qüestions més destacables que s'aborden és el nombre de dones més grans de 60 anys que han rebut atenció dels serveis durant l'últim any. Alguns dels serveis no proporcionen la informació estadística, però assenyalen que el nombre d'usuàries era molt reduït. La Policia Local va indicar que havia rebut 10 sol·licituds de dones entre 60 i 89 anys durant l'any 2009. El Servei d'atenció integral a víctimes de violència de gènere (Flassaders) va atendre 7 dones, de les quals 2 havien estat denunciades pels serveis d'ajuda al domicili i en 5 casos eren els fills d'aquestes dones els que havien denunciat el maltractament, però cap d'elles no ho havia fet de forma directa. L'Institut Balear de la Dona va intervenir en el cas de 7 dones més grans de 65 anys, cosa que representa el 2,85% dels seus demandants. D'altra banda, el Programa d'atenció a víctimes de violència de gènere de la Creu Roja no va atendre cap dona més gran de 59 anys. El servei de 24 hores va rebre demandes de 17 dones d'entre 55 i 64 anys i de 4 més grans de 64 anys. Entre les dades, cal destacar que el Servei d'atenció psicològica indicà que, durant l'any 2010, havia atès 13 dones més grans de 60 anys, per la qual cosa representaven un 0,06% dels usuaris atesos.

Generalment va predominar el maltractament psicològic i físic sobre tots els altres. En la majoria de casos es podia detectar el maltractament psicològic; un dels serveis indicava que fins a un 95% de les usuàries l'havia patit. A més, també pateixen sovint el maltractament físic, ja que un dels serveis indicava que un 78% dels seus demandants l'havien sofert, un 80% en un altre servei i un 72,05% en un altre. El maltractament econòmic i sexual i els aïllaments també es produeixen, però menys sovint.

Els responsables dels serveis destacaven els següents problemes com els principals amb els quals es trobaven les dones maltractades per denunciar l'agressor i per separar-se'n:

- Insuficiència econòmica: moltes es trobaven sense feina, sense formació per incorporar-se al mercat laboral, i/o no havien cotitzat en la Seguretat Social, per la qual cosa no disposaven de recursos econòmics suficients per separar-se de l'agressor.
- Educació, creences i religió: la ideologia, les creences i la cultura inculcades durant anys feia que presentassin concepcions molt rígides sobre les relacions maritals i les seves

obligacions. Canviar les creences que s'han mantingut durant tants anys, pot resultar molt complicat, especialment en dones grans.

- Falta de suport social: s'observava que sovint mancaven de família o d'amics que els poguessin ajudar, reforçar o entendre.
- Amenaces de l'agressor: les víctimes es trobaven, sovint, paralitzades pel temor que les conseqüències de la denúncia fossin encara pitjors que la realitat que vivien.
- Falta de consciència del maltractament: especialment les dones grans normalitzaven tant les agressions verbals i físiques, que no consideraven que tinguessin dret a denunciar-les i a defensar-se'n.
- Estabilitat familiar: romanien al domicili amb la intenció de mantenir unida la família i que els fills no creïessin sense un pare.
- Valoració d'insuficiència de prestacions: els recursos que es posaven a la seva disposició i les ajudes econòmiques eren valorats com a insuficients, o bé no es coneixien.
- Falta d'informació: desconeixement de les ajudes prestades davant els maltractaments per part de la parella.

Es va preguntar als responsables dels centres quins consideraven que eren els principals motius, a més del malestar que es patia, que feien que les víctimes prenguessin la determinació de denunciar, i es varen destacar els següents:

- La millora de les sentències: són més ràpides i fermes, de manera que es reforça la confiança en la justícia.
- Renúncien a l'esperat canvi comportamental de l'agressor: assimilen que l'agressor no canviarà mai i que el maltractament continuarà al llarg del temps.
- Més difusió en els mitjans de comunicació: l'increment de la consciència social facilita la denúncia, ja que es transmet més suport per part de la societat.
- Millora de la xarxa de recursos que s'ofereixen: RAI, assistència psicològica, dispositius de teleassistència, etc.

Respecte als recursos oferts, la majoria proporcionaven informació i orientació, a més d'atenció psicosocial i assessorament jurídic. A més, gairebé tots els recursos intervenien en situacions d'emergència i presentaven disponibilitat 24 hores. Tal com s'indica al principi

del document, les prestacions a les Illes Balears també estan pensades per a una població jove i sense importants limitacions físiques. Els professionals actuen seguint protocols comuns per a tots els usuaris, independentment de l'edat, per la qual cosa les dones grans es veuen desprotegides davant l'absència de recursos adaptats a les seves necessitats. Cal destacar que el Servei d'Atenció Psicològica és l'únic dels serveis enquestats que adaptava algunes de les seves tècniques a les necessitats de les usuàries grans; l'avaluació de l'estat d'ànim d'aquestes es realitza mitjançant un instrument especialitzat i la teràpia psicològica es desenvolupa tenint en compte les característiques de la població que atén: estat de salut, problemes familiars, relacions socials, etc.

Tots els professionals varen coincidir que serà necessari establir noves pautes pensades per a col·lectius de població gran que sofreixin maltractaments. Especialment, posen l'accent en el fet que s'han de fomentar habitatges habilitats per a les dones grans i que cal millorar la coordinació entre els serveis especialitzats, per evitar la duplicació d'esforços, i disposar de professionals que es dediquin especialment a aquest col·lectiu.

D'acord amb aquestes consideracions i amb el que s'ha comentat en relació amb les barreres a la intervenció, els tipus de programes de més interès per a aquestes dones són els programes flexibles que combinin el suport a la llar i la disponibilitat de programes comunitaris. Tots dos tipus permeten reduir l'aïllament, que la dona senti que té el suport dels professionals, el personal de suport i el voluntariat, els quals han d'estar formats en les característiques i necessitats de les dones grans. Aquests recursos possibiliten que la dona romangui a la seva llar, en cas que abandonar-la sigui un gran problema per a ella, que disposi d'espais per canalitzar el maltractament i les seves necessitats, i per donar-los a conèixer, i que rebí l'ajuda que necessita (Kingsley, 2002). També és important l'adequació de les instal·lacions per a dones maltractades (centres d'acolliment, habitatges de transició) per les qüestions generacionals comentades i també pels problemes de discapacitat d'algun tipus que puguin tenir (Blood, 2004; Scott et al., 2004).

També en aquest àmbit és important la disseminació d'informació al nivell general i al nivell dels professionals i les persones grans. L'elaboració de materials i de documents informatius dirigits a totes les edats i amb els quals aquestes dones també puguin identificar-se.

La planificació i la coordinació dels serveis és també, al costat de la formació de professionals, un tema clau per visibilitzar aquest col·lectiu i parar-hi l'esment adequat.

Són d'interès en aquest sentit les recomanacions que es deriven dels resultats de l'experiència de l'Older Battered Women's Project, dut a terme per la Winconsin Coalition Against Domestic Violence (WCADV). Un projecte l'objectiu del qual és acabar amb la violència en les persones grans a través dels serveis d'assistència tècnica, l'elaboració

de materials escrits i la formació de professionals de diversos àmbits relacionats amb el maltractament a persones grans (serveis socials, serveis d'atenció a gent gran, serveis d'atenció al maltractament a la dona, serveis de salut, justícia, i serveis i programes d'atenció als agressors). Això amb la finalitat de visibilitzar les víctimes de maltractament de gent gran en el moviment de la violència domèstica, ajudar a entendre la dinàmica de poder i control present en moltes situacions de violència familiar i la importància de centrar-se en la seguretat de les víctimes, difondre plans de seguretat per a les víctimes de maltractament de qualsevol edat i estimular respostes de col·laboració a les necessitats de les persones grans (U. S. Department of Justice, 2000).

Referències bibliogràfiques

AA. VV. (2009): *Informe mujeres asesinadas por su pareja*. Valencia: Centro Reina Sofia i Valencian International University.

Ajuntament de Palma (2010). *Guia de recursos específics per a l'atenció a dones víctimes de violència de gènere, a Palma*. Ministerio de Igualdad: Palma. A: http://www.pactepalma.com/pdf/guia_recursos.pdf.

Beaulaurier, R. L., Seff, L. R., Newman, F. L., Dunlop, B. D. (2007). "External barriers to help seeking for older women who experience intimate partner violence". *Journal of Family Violence*, 22(4).

Bergeron, L. R. (2001). «An elder abuse case study: Caregiver stress or domestic violence? You decide». *Journal of Gerontological Social Work*, 34 (4), 47-63.

Blood, Imogen (2004). *Older women and domestic violence*. London: Help the Aged.

British Columbia (BC) Housing; British Columbia (BC) (2010). Review of Women's Transition Housing and Supports Program. Society of Transition Houses: «Consolidated Report: Key findings and recommendations».

A: http://www.bchousing.org/programs/transition_housing (Consulta: 6 juliol 2010).

Buchbinder, E.; Winterstein, T. (2004). «"Like a Wounded Bird": Older Battered Women's Life Experiences with Intimate Violence». *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 15: 2, 23-44.

Catalano, S. (2006). *Intimate Partner Violence in the United States*. Washington D.C.: U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics.

Dunlop, B. D.; Beaulaurier, R. L.; Seff, L. R.; Newman, F. L.; Malik, N.; Fuster, M. (2005). *Domestic Violence Against Older Women: Final Technical Report*. A: <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/212349.pdf> (Consulta: 28 juny 2010).

Hightower, J.; Smith, M.; Hightower, H. (2001). *Silent and Invisible - A Report on Abuse and Violence in the Lives of Older Women in British Columbia and Yukon B.C./Yukon Society of Transition Houses, Vancouver, B.C. Executive summary*. A: <http://www.bcsth.ca/content/reducing-barriers-support-women-who-experience-violence> (Consulta: 28 juny 2010).

Hightower, J. (2002). «Is it Elder Abuse or Violence Against Women? Does it make a difference?». A: <http://www.un-instraw.org/es/> (Consulta: 3 maig 2010).

Hightower, J.; Smith, M. J.; Hightower, H. C. (2006). «Hearing the voices of abused older women». *Journal of Gerontological Social Work*, vol. 46, No 3/4, 205-227.

Institut Balear de la Dona (2009). *Memoria 09*. Conselleria Afers Socials, Promoció i Immigració (Govern de les Illes Balears): Palma. A: <http://www.caib.es/govern/archivo.do?id=617994>.

Instituto Nacional de Estadística e Instituto de la Mujer (2010). «Mujeres y hombres en España». Ministerio de Igualdad: Madrid. A: <http://www.ine.es/produser/pubweb/myh/myh10.pdf>.

Kingsley, B. (2002). «Community Empowerment: Promoting the Safety and Minimising the Abuse of Older People». *Australian Journal of Primary Health*, 8, (2), 98-101.

Klein, A.; Tobin, T.; Salomon, A.; Dubois, J. (2008). A statewide profile of abuse of older women and the criminal justice response. A: <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/222460.pdf> (Consulta: 28 juny 2010).

Lundy, M.; Grossman, S. F. (2005). «Elder abuse: spouse/intimate partner abuse and family violence among elders». *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 16: 1, 85-102.

Mouton, C. P.; Rodabough, R. J.; Rovi, S. L. D.; Hunt, J. L.; Talamantes, M. A.; Brzyski, R. G.; Burge, S. K. (2004). «Prevalence and three year Incident of abuse among postmenopausal women». *American Journal of Public Health*, 94(4):605-612.

Moya, A., Barbero, J. (coord.) (2005). «*Malos tratos a personas mayores: guía de actuación*». Madrid: Observatorio de Personas Mayores. Ministerio de Asuntos Sociales.

Nerenberg, L. (2002). «A feminist perspective on gender and elder abuse: a review of the literature». *National Committee for the Prevention of Elder Abuse*. A: <http://www.preventelderabuse.org/> (Consulta: 31 maig 2010).

Observatorio contra la Violencia Doméstica i de Género y Consejo General del Poder Judicial (2009): *Datos de denuncias y procedimientos penales y civiles registrados y órdenes de protección solicitadas en los Juzgados de violencia sobre la mujer (JVM) en el tercer trimestre del año 2009*. Madrid: Fundación Mujeres.

Observatori Municipal de la Igualtat (2009): *La violència de gènere a Palma*. Palma: Ajuntament de Palma.

Organización Mundial de la Salud (2003). «Declaración de Toronto para la prevención global del maltrato de las personas mayores». Ginebra: A: http://www.inpea.net/images/TorontoDeclaracion_Espanol.pdf (Consulta: 24 maig 2010).

Phillips, L. (2000). «Domestic Violence and Older Women». *Geriatric Nursing*, 21 (4), 188-195.

Pillemer, K. A.; Finkelhor, D. (1998). «The prevalence of elder abuse: A random sample survey». *The Gerontologist*, 28 (1), 51-57.

Pritchard, J. (2000). *The needs of older women: Services for victims of elder abuse and other abuse*. Bristol: The Policy Press.

Ruiz-Pérez, I.; Plazaola-Castaño, J.; Vives-Cases, C.; Montero-Piñar, M. I.; Escribà-Agüir, V.; Jimenez-Gutiérrez, E.; Martín-Baena, D.; G6 (2009). «Variabilidad geográfica de la violencia contra las mujeres en España». *Gaceta Sanitaria* 2010.

Scott, M.; Mckie, L.; Morton, S.; Seddon, E.; Wasoff, F. (2004). *Older women and domestic violence in Scotland*. Canaan Lane, Edinburgh: Health Scotland, Woodburn House.

U.S. Department of Justice (2000). «Our aging population: promoting empowerment, preventing victimization, and implementing coordinating interventions». National Symposium sponsored by the U.S. Department of Justice at the U.S. Department of Health and Human Services. A report of proceedings. Washington: Office of Justice Programs. A: http://www.ojp.usdoj.gov/docs/ncj_186256.pdf (Consulta: 24 maig 2010).

Vinton, L. (2001). «Violence against older women». A: Renzetti, C. M.; Edleson, J. L.; Bergen, R. K. (eds.). *Source book on violence against women* (pàg.179-192). Thousands Oaks, CA: Sage.

Women's Aid Federation of England (s/f). «Older women and domestic violence. An overview». A: [http://www.womensaid.org.uk/downloads/Olderwomenanddvreport\(1\).pdf](http://www.womensaid.org.uk/downloads/Olderwomenanddvreport(1).pdf) (Consulta: 28 juny 2010).

Autores

CARMEN ORTE SOCIAS

Santander (Cantàbria). Llicenciada en Psicologia i doctora en Ciències de l'Educació. Catedràtica d'universitat de Pedagogia de la Inadaptació Social del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. Està especialitzada en temes d'inadaptació social, en els quals desenvolupa la seva tasca docent i d'investigació des de l'any 1987. Ha dirigit i dirigeix projectes de R+D i altres projectes de tipus educativsocial sobre els quals ha realitzat diverses publicacions a nivell nacional i internacional. En aquest moment és investigadora principal en diverses investigacions competitives sobre la prevenció del consum de drogues i l'educació per a la competència familiar, del Ministeri d'Educació i Ciència, el Ministeri de Sanitat i Consum i la Direcció General de R+D+I del Govern de les Illes Balears. És consellera del Consell Econòmic i Social de les Illes Balears. És la directora de la Universitat Oberta per a Majors de la UIB i de l'Oficina per a Programes Universitaris de la UOM. És la directora de la Càtedra de Gerontologia Educativa i Social de la UIB.

LYDIA SÁNCHEZ PRIETO

Cadis, 1984. Llicenciada en Psicologia per la Universitat de les Illes Balears. Tècnica especialista de la Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal. Coordinadora i tutora presencial i en línia dels cursos d'actualització professional en aspectes bàsics de la legislació i valoració de la dependència. Coordinadora del Màster en Atenció a la Dependència i Gerontologia.